

Pośpiech, Andrzej

"Gospodarka polska a europejska w XVI-XVII wieku", Jerzy Topolski, Poznań 1977 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/1, 168-169

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

wany już w poprzednich pracach autora znakomicie zachowany materiał dotyczący tego starostwa (40 wsi), stał się teraz podstawą dla studiów nad nazwiskami chłopskimi — udowodnienia ich istnienia już w XVI w., naszkicowania typologii i ustalenia społecznych prawidłowości ich występowania. Dalej, wychodząc od rozmiarów osiadłości i nominalnej struktury społeczno-zawodowej chłopów, a obserwując ich aktywność gospodarczą przez pryzmat dzierżaw, uzyskał autor realny obraz interesującej go struktury — materialne a także społeczne zróżnicowanie chłopów korczyńskich. Do rozważań na temat uwarstwienia dołączono dwa, nieco odrębne, niewielkie szkice na temat elementów więzi wewnętrznej społeczności chłopskiej oraz samodzielnej, w przedstawionych przykładach często równorzędnej w stosunku do mężczyzn, działalności społeczno-gospodarczej kobiet w starostwie korczyńskim.

Trzecia część pracy nosi nieco odmienny charakter, bliższy studiom poświęconym badaniu świadomości społecznej — dotyczy bowiem uwarstwienia społecznego w Polsce XVI w. w oczach współczesnych. Autor nie zajmuje się jednak analizą wypowiedzi współczesnych na temat uwarstwienia społeczeństwa, w którym żyli, choć kilka z nich przytacza na wstępie. I tutaj wyszedł bowiem od zagadnienia społecznej repartycji podatków opierających swe badania przede wszystkim na analizie taryf poglównego generalnego z lat 1520 i 1590. Otrzymał dzięki temu precyzyjny (wymierna wysokość ustalonych opłat), stworzony przez twórców taryf, obraz uwarstwienia całego społeczeństwa w dwóch, dość odległych, przekrojach chronologicznych, co umożliwiło hipotetyczne przedstawienie przemian kategorii społeczno-zawodowych i przesunięć w układzie sił społecznych, jakie zaszły w ciągu tych 70 lat oraz stało się podstawą zarysowania uwarstwienia społecznego (7 zasadniczych warstw) w ujęciu ponadstanowym.

Książka A. Wyczańskiego — pionierska dla kompleksowych, zespołowo, według wspólnego kwestionariusza prowadzonych badań nad uwarstwieniem społecznym, jest zbiorem studiów na wskroś nowoczesnych metodycznie, ukazujących nowe możliwości badania węzłowych problemów historii społecznej XVI w.

W. T.

Jerzy Topolski, *Gospodarka polska a europejska w XVI—XVII wieku*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1977, s. 287.

Publikacje J. Topolskiego cechuje konsekwentne stosowanie zasady, iż wszelkie badanie historyczne winna poprzedzać inspiracja teoretyczna. Korzystanie z doświadczeń pokrewnych dyscyplin naukowych umożliwia skonstruowanie szerszego kwestionariusza pytań, jak również pozwala na rozleglejsze i głębsze wykorzystanie materiału źródłowego. Prezentowana książka jest przykładem takiego postępowania autora.

Większość rozpraw wchodzących w skład tego zbioru studiów znana jest zainteresowanym, były one bowiem zamieszczane już poprzednio w polskich i zagranicznych periodykach naukowych. Pozostałe zaś, choć ukazują się w druku po raz pierwszy, nawiązują fragmentami do wcześniejszych prac autora, bądź oparte są na tekstach referatów wygłaszanych przezeń na rozmaitych sesjach naukowych. Jednak wartość książki nie polega wyłącznie na zebraniu i ponownym zreferowaniu też i wniosków J. Topolskiego. Uważnego czytelnika zastanowi na pewno konstrukcja pracy — jej koncepcja. Układ wewnętrzny książki i dobór przedstawianych artykułów stanowi spójną i wyraźną propozycję metodologiczną autora. Wyraża jego pogląd na metodę badań i sposób podejścia do zjawisk ekonomicznych i społecznych epoki feudalnej.

Zbiór studiów otwierają dwa duże artykuły problemowe o charakterze syntezy: „Założenia modelu gospodarki polskiej XVI—XVIII wieku” i „Dynamika rozwoju gospodarczego Polski feudalnej”. Zwłaszcza pierwszy z nich godny jest szczególnego zainteresowania tym bardziej, że przedsięwzięcia tego rodzaju należą wciąż jeszcze do rzadkości w polskiej literaturze historycznej. Autor stosując celowo szereg założeń teoretycznych i konfrontując je bezpośrednio z dorobkiem nauki historycznej, przedstawia w sposób bardzo sugestywny mechanizm funkcjonowania gospodarki Rzeczypospolitej doby nowożytnej. Dalsze rozprawy są w zasadzie już tylko kolejnymi próbami konkretyzacji stworzonego wyżej modelu. Analizują różne podstawowe dłań zagadnienia, np. problem eksportu polskich produktów rolnych, odbicie procesów gospodarczych w strukturze społecznej Polski, wpływ sytuacji ekonomicznej i politycznej kraju na działalność gospodarczą szlachty. Warto przy tym zaznaczyć, że poszukując odpowiedzi na postawione pytania autor wychodzi częstokroć poza granice Rzeczypospolitej, tłumacząc procesy w niej zachodzące sytuacją ogólnoeuropejską.

Książkę zamykają trzy artykuły poświęcone Wielkopolsce. Wśród nich zwraca uwagę rozprawa ostatnia: „Model gospodarczy Wielkopolski XVIII wieku: przykład regionu rozwijającego się”. I znów, podobnie jak w wypadku studium otwierającego, mamy do czynienia z próbą syntezy. Z jedną wszakże istotną różnicą. Tym razem jest to synteza innego rodzaju, dotyczy ona bowiem jednego tylko regionu gospodarczego wyraźnie ukształtowanego i odrębnego już w XVIII wieku, a nie jak poprzednio całego, zróżnicowanego terytorium Rzeczypospolitej.

Zbiór studiów J. Topolskiego może służyć za przykład stosowania nowoczesnych metod w nauce historycznej. Z pewnością pozostanie on na długo źródłem inspiracji dla badań nad zjawiskami społecznymi i gospodarczymi epoki feudalnej.

A. P.

Warszawa XVI—XVII wieku, zeszyt 2, pod red. Aliny Wawrzyńczyk i Andrzeja Sołtana, „Studia Warszawskie” t. XXIV, PWN, Warszawa 1977, s. 343.

Zeszyt otwiera praca S. M. Szacherskiej „Żywoć kupca. Uzupełnienie do »Genealogii« Baryczków”, weryfikująca legendarny zapis genealogii rodu rozpowszechniony bezkrytycznie przez M. Barucha. Dzieje Jana Trełpińskiego, XVII-wiecznego typografa i bibliopoli warszawskiego, omawia K. Korotajowa. Ten interesujący przyczynek do działalności oficyn wydawniczych na terenie stolicy uzupełniony został przez zestawienie druków wydanych przez Trełpińskiego. Wśród nich znalazły się pozycje dotychczas nie rejestrowane.

Dwa artykuły traktują o szkolnictwie warszawskim. Pierwszy to rozprawa A. Sołtana „Oświata elementarna w Warszawie do połowy XVII w.”. Pomimo skąpej bazy źródłowej (uległa ona zniszczeniu w czasie ostatniej wojny) autor w sposób interesujący przedstawia szkolnictwo w mieście, szczególną uwagę zwracając na szkołę przy kolegiacie św. Jana. Artykuł zamykają biografie nauczycieli warszawskich. B. Fabiani w artykule „Warszawska pensja panien wizytek”, prezentuje historię edukacji kobiet w drugiej połowie XVII wieku. Bogatego materiału do tych rozważań dostarczyły autorce księgi rachunkowe zakonu oraz żywoty sióstr, znajdujące się w archiwum klasztoru wizytek. Rozprawa uzupełniona została chronologicznym spisem uczennic pensji z lat 1655—1680. Drugim artykułem pióra tejże autorki jest praca o środowisku francuskim w Warszawie w latach 1646—1668, powstała na marginesie książki „Warszawski dwór Marii Ludwiki”. B. Fabiani interesują problemy pochodzenia społecznego przybyszów, stopnia